

7.1. ბანკის აქტივისა და აქტიური ოპერაციების ცნება

თუ რა არის კომერციული ბანკის აქტივი და აქტიური ოპერაციები, გარკვეულწილად უკვე შევეხეთ გასულ მასალაში.

ბანკის აქტივები – ესაა კომერციული ბანკის მიერ მოგების მიღებისა და ლიკვიდობის შენარჩუნების მიზნით განთავსებული საკუთარი და მოზიდული სახსრები. მეორე მხრივ, ბანკის აქტივი – ესაა ბუღალტრული ბალანსის ნაწილი, რომელშიც აღირიცხება ფულად ფორმაში შეფასებული აქტიური ოპერაციები-საგან შექმნილი სხვადასხვა აქტივი.

საქართველოს საბანკო დაწესებულებებისათვის დამტკიცებული ანგარიშთა გეგმის მიხედვით, აქტივების ასახვისათვის განკუთვნილია კლასები 10-დან, 29-ის ჩათვლით, შემდეგი სტრუქტურის შესაბამისად (ცხრ. №7.1.):

ცხრ. №7.1. ბანკის აქტივები საქართველოს საბანკო დაწესებულებების ანგარიშთა გეგმის მიხედვით

კლასი	აქტივები
10	სალარო. კომერციული ბანკების ანგარიშები სებ-ში
11	ოქრო
12	სახელმწიფო ინსტიტუტებისათვის მიცემული სესხები
13	სახელმწიფო კონტროლს დაქვემდ. სანარმოებისათვის მიცემული სესხები
14	სახელმწიფო სავალო ფასიანი ქაღალდები
15	ფასიანი ქაღალდები დილინგური ოპერაციებისათვის
16	კორპორაციული სავალო ფასიანი ქაღალდები
17	მოთხოვნები ბანკების მიმართ
18	კლიენტებისათვის მიცემული სესხები
19	ვადავადაცილებული სესხები
20	ინვესტიციები შვილობილ და სხვა სანარმოებში
21	საერთაშორისო სავალუტო ფონდის ანგარიშები *
23	დანარჩენი ოპერაციები
24	მისაღები პროცენტები და დივიდენდები
25	დანარჩენი აქტივები
26	სავალუტო პოზიცია
27	გადავადებული საგადასახადო აქტივი
28	ანგარიშსწორება ერთი ბანკის დაწესებულებებს შორის
29	ძირითადი საშუალებები და არამატერიალური აქტივები

* მხოლოდ საქართველოს ეროვნული ბანკის ანგარიშები

ანგარიშთა გეგმაში აქტივების აღრიცხვა და დაჯგუფება ზოგიერთ ქვეყანაში ხდება მათი ეკონომიკური შინაარსის მიხედვით, საქართველოში ანგარიშთა გეგმის მნიშვნელოვანი თავისებურებაა ისიც, რომ აგებულია ანგარიშების (ჩვენს ცხრილში – კლასების) ლიკვიდურობის პრინციპით, ანუ იწყება ყველაზე ლიკვიდურით, შემდეგ მოსდევს ნაკლებად ლიკვიდური და ა.შ.

მოკლედ დავახასიათოთ ცხრილში წარმოდგენილი ძირითადი აქტივები საქართველოში საბანკო დაწესებულებების ანგარიშთა გეგმის მიხედვით:

- **10. სალარო. კომერციული ბანკების ანგარიშები სებ-ში** – აღირიცხება ნაღდი ფული სალაროში, ბანკომატებში, კვანძგარეთა საოპერაციო

- სალაროებში, ფული გზაში, კომერციული ბანკის ანგარიშები საქართველოს ეროვნულ ბანკში, მათ შორის, სავალდებულო რეზერვები;
- **11. ოქრო** – აღირიცხება საერთაშორისო სტანდარტების შესაბამისი და საერთაშორისო სტანდარტების შეუსაბამო ოქრო. ოქროს საერთაშორისო სტანდარტების შესაბამისობის კლასიფიკაციის წესებს შეიმუშავებს და განსაზღვრავს საქართველოს ეროვნული ბანკი საერთაშორისო სავალუტო ფონდის რეკომენდაციების საფუძველზე;
 - **12. სახელმწიფო ინსტიტუტებისათვის მიცემული სესხები** – აღირიცხება ფინანსთა სამინისტროსათვის, დანარჩენი სამინისტროებისა და დეპარტამენტებისათვის, ასევე ადგილობრივი მმართველობის ორგანოებისათვის გაცემული მოკლევადიანი და გრძელვადიანი სესხები და ოვერდრაფტები;
 - **13. სახელმწიფო კონტროლს დაქვემდებარებული სანარმოებისათვის მიცემული სესხები** – აღირიცხება სახელმწიფო კონტროლს დაქვემდებარებული სხვადასხვა დარგის სანარმოსათვის გაცემული მოკლევადიანი და გრძელვადიანი სესხები და ოვერდრაფტები;
 - **14. სახელმწიფო სავალო ფასიანი ქაღალდები** – აღირიცხება სახელმწიფო სავალო დისკონტური და კუპონური ფასიანი ქაღალდები, მათი დისკონტი, პრემია და გადაფასება. ესაა ფიქსირებული შემოსავლების მქონე საინვესტიციო ფასიანი ქაღალდები, რომელთა ფლობას ბანკი აპირებს ფასიანი ქაღალდის დაფარვის ვადამდე;
 - **15. ფასიანი ქაღალდები დილინგური ოპერაციებისათვის** – აღირიცხება შეძენილი აქციები, სახელმწიფო სავალო ფასიანი ქაღალდები, კორპორაციული სავალო ფასიანი ქაღალდები და ეროვნული ბანკის ფასიანი ქაღალდები. ესაა არაფიქსირებული შემოსავლების მქონე ფასიანი ქაღალდები, რომელთაც შეიძენს ბანკი დილინგური (ყიდვა-გაყიდვის) ოპერაციებისათვის;
 - **16. კორპორაციული სავალო ფასიანი ქაღალდები** – აღირიცხება კორპორაციული სავალო დისკონტური და კუპონური ფასიანი ქაღალდები, მათი დისკონტი, პრემია და გადაფასება. ასევე დისკონტური და კუპონური სადეპოზიტო სერტიფიკატები. ესაა ფიქსირებული შემოსავლების მქონე საინვესტიციო ფასიანი ქაღალდები, რომელთა ფლობას ბანკი აპირებს ფასიანი ქაღალდის დაფარვის ვადამდე;
 - **17. მოთხოვნები ბანკების მიმართ** – აღირიცხება ნოსტრო ანგარიშები და ვადიანი დეპოზიტები სხვა ბანკებში, ასევე მათზე გაცემული მოკლევადიანი და გრძელვადიანი სესხები და ოვერდრაფტები;
 - **18. კლიენტებისათვის მიცემული სესხები** – აღირიცხება ფიზიკური და იურიდიული პირებისათვის გაცემული მოკლევადიანი და გრძელვადიანი სესხები და ოვერდრაფტები. იურიდიული პირების შემთხვევაში აღირიცხვა წარმოებს სხვადასხვა დარგის მიხედვით (გარდა სახელმწიფო ინსტიტუტებისა და სახელმწიფო კონტროლს დაქვემდებარებული სანარმოებისათვის);
 - **19. ვადაგადაცილებული სესხები** – აღირიცხება ყველა ვადაგადაცილებული მოკლევადიანი და გრძელვადიანი სესხი და ოვერდრაფტი, რომლებიც გაცემული იყო სახელმწიფო ინსტიტუტებზე, სახელმწიფო კონტროლს დაქვემდებარებულ სანარმოებზე, ფიზიკურ და სხვა იურიდიულ პირებზე;

- **20. ინვესტიციები შვილობილ და სხვა სანარმოებში** – აღირიცხება სააქციო და სხვა სახის სამართლებრივი ფორმით შექმნილ სანარმოთა სანესდებო კაპიტალში ბანკის მიერ განხორციელებული ინვესტიციები;
- **21. საერთაშორისო სავალუტო ფონდის ანგარიშები** – ამ კლასის ანგარიშებს იყენებს მხოლოდ საქართველოს ეროვნული ბანკი;
- **23. დანარჩენი ოპერაციები** – აღირიცხება ბროკერული ოპერაციები, ფაქტორინგი და ფინანსური ლიზინგი;
- **24. მისაღები პროცენტები და დივიდენდები** – აღირიცხება სხვა ბანკებში განთავსებული სახსრებიდან, ფასიანი ქაღალდებიდან, გაცემული სესხებიდან და ინვესტიციებიდან მიმდინარე პერიოდში გამოშვებული და ჯერჯერობით მიუღებელი დარიცხული შემოსავალი, ჯარიმები და საურავი;
- **25. დანარჩენი აქტივები** – აღირიცხება დებიტორები, გაურკვეველი თანხები, ავანსები, გირაოში დარჩენილი უძრავი და მოძრავი ქონება, მარაგები, გადახდილი დღგ და სხვ.;
- **26. სავალუტო პოზიცია** – ამ კლასის ანგარიშები არის ტექნიკური ხასიათის და ბანკები იყენებენ ბალანსში სავალუტო ოპერაციების მიხედვით წარმოქმნილი სავალუტო პოზიციის ნაშთების ეროვნული ვალუტით აღირიცხვისათვის;
- **27. გადავადებული საგადასახადო აქტივი** – აღირიცხება საანგარიშგებო წლის სააღრიცხვო და საგადასახადო ანგარიშგებით მიღებული მოგების გადასახადებს შორის დროებითი სხვაობა. მას აქვს ინფორმაციული დატვირთვა ფინანსური საქმიანობის ანალიზისათვის;
- **28. ანგარიშსწორება ერთი ბანკის დანესვებულებებს შორის** – ამ კლასის ანგარიშები გამოიყენება ბანკის ფილიალთაშორის ანგარიშსწორების აღსარიცხავად;
- **29. ძირითადი საშუალებები და არამატერიალური აქტივები** – აღირიცხება ბანკის საკუთრებაში არსებული ძირითადი საშუალებები, დაუმთავრებელი კაპიტალური დაბანდებები, ოპერაციული ლიზინგი და არამატერიალური აქტივები.

აქტივების ძირითადი მუხლების დეტალური აღწერის შემდეგ ალბათ გასაგები ხდება, რომ ისინი განსხვავდებიან ლიკვიდობის ხარისხით, შემოსავლიანობით და რისკიანობით. ეს საკითხები შემდეგ პარაგრაფებსა და თავებში დეტალურად იქნება განხილული.

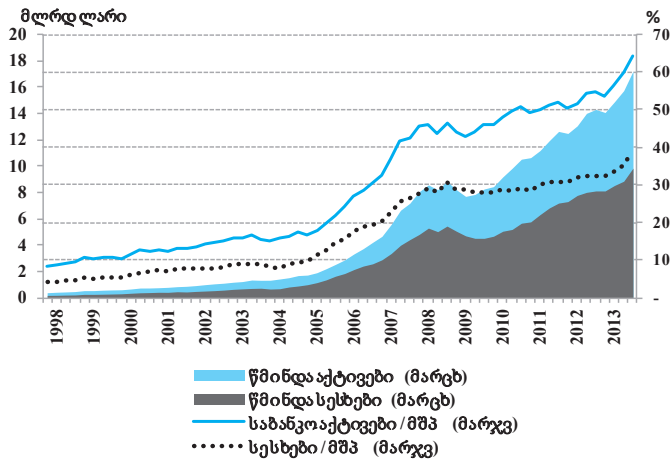
უკვე არაერთხელ აღინიშნა, რომ აქტივების ფორმირება ხდება აქტიური ოპერაციების შედეგად. თავის მხრივ, აქტიურ ოპერაციებად ჩაითვლება ყველა ის ოპერაცია, რომელთა მეშვეობით ხორციელდება ზემოაღნიშნული აქტივების ფორმირება. აქტიური ოპერაციების ძირითად სახეობებს წიგნში ეძღვნება ცალკე თავები, რომლებშიც დეტალურადაა გადმოცემული მათი მექანიზმი. უბრალოდ, გავიხსენოთ გასული მასალიდან, რომ აქტიური ოპერაციების დაჯგუფება შეიძლება შემდეგ სახეობებად:

- **აქტიური ოპერაციები, რომლებიც განკუთვნილია ბანკის ნორმალური ფუნქციონირებისათვის** (სახსრების განთავსება ფიქსირებულ აქტივებში);
- **აქტიური ოპერაციები, რომლებიც განკუთვნილია კლიენტების შეუფერხებლად მომსახურებისათვის** (ლიკვიდური აქტივების, ანუ

ფულადი სახსრების ფორმირება და მათი საკმარისი დონის შენარჩუნება, რათა კომერციულმა ბანკმა შეძლოს კლიენტების საკასო-საანგარიშსწორებო მომსახურება);

- **შემოსავლების მომტანი აქტიური ოპერაციები** (სახსრების განთავსება ფასიან ქალაქებში, საკრედიტო და საინვესტიციო საქმიანობა).

ზოგადად, ქვეყნის საბანკო სისტემის აქტივების და, მათ შორის, საკრედიტო პორტფელის მოცულობა, ასევე მათი მშპ-თან შეფარდების მაჩვენებლის დონე და დინამიკა ქვეყნის ეკონომიკის მდგომარეობის შეფასების კარგ ინდიკატორებად ითვლება. ქვემოთ მოცემულია საქართველოში ამ მიმართულებით ბოლო წლებში განვითარებული ტენდენციების სურათი (ნახ. №7.1.).

ნახ. №7.1. საქართველოს საბანკო სისტემის აქტივებისა და სესხების კვარტალური დინამიკა და შეფარება მშპ-თან (1998-2013)

როგორც ვხედავთ, ბოლო წლების საქართველოს საბანკო სისტემის აქტივებისა და საკრედიტო პორტფელის დინამიკა ზრდა საკმაოდ დამაჯერებელია როგორც რაოდენობრივი, ისე ხარისხობრივი მაჩვენებლებით. 1997 წლის ბოლოდან 2013 წლის მეორე კვარტალის მდგომარეობამდე საბანკო აქტივების მოცულობის შეფარდება მშპ-თან 8.4%-დან 56.5%-მდე გაიზარდა. რაც შეეხება სესხების მშპ-თან შეფარდების მაჩვენებელს, მისმა ზრდამ ანალოგიურ პერიოდში 4.2%-დან 33.6% შეადგინა.

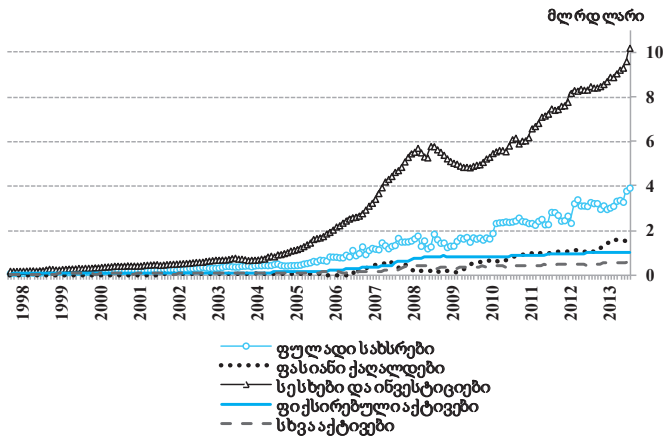
ზრდა მართლაც მნიშვნელოვანია, თუმცა, ისიც აღსანიშნავია, რომ განვითარებულ ქვეყნებში ეს მაჩვენებლები ბევრად მაღალია, მაგალითად, აქტივების მშპ-თან შეფარდება 100%-ს აღემატება (ზოგან 300%-500%-ის ფარგლებშიც კი არის), ხოლო კრედიტები მშპ-თან 80%-150%-ის დიაპაზონში მერყეობს.

პარაგრაფის დასასრულს თვალი გადავაგვლოთ საქართველოს საბანკო სისტემის აქტივების ზრდის დინამიკას მისი შემადგენელი ხუთი ძირითადი სახეობის მიხედვით, რომლებიც მოცემულია ქვემოთ (ნახ. №7.2.). ასევე ვნახოთ, თუ რა ძირითადი ტენდენციებით ხასიათდება ისინი და რა გავლენას ახდენს მათ

დინამიკაზე არასტაბილური გარემოსაგან გამომწვეული რყევები.

საქართველოს საბანკო სისტემის აქტივების მნიშვნელოვანი ზრდა 2005 წლიდან დაიწყო, მანამდე აქტივები ყოველწლიურად საშუალოდ 20%-25%-ით იზრდებოდა. 2005-2007 წლებში აქტივების წლიურმა ზრდამ 50%-70%-ს მიაღწია, რაც მეტწილად განპირობებული იყო კომერციული ბანკების საკრედიტო პორტფელის აგრესიული ზრდით. ამ პერიოდიდან განსაკუთრებით გაიზარდა კრედიტზე ხელმისაწვდომობა, გაჩნდა ახალი საბანკო პროდუქტები, ფართო გაქანება მიეცა იპოთეკურ დაკრედიტებას, სამომხმარებლო სესხებს, განვადებებსა და საკრედიტო ბარათებს, რომლებიც უმრავლეს შემთხვევაში მსესხებელთა კრედიტუნარიანობის შესწავლის გარეშე გაიცემოდა. 2005-2007 წლების განმავლობაში საკრედიტო პორტფელის თითქმის ხუთჯერ (0.9-დან 4.4 მლრდ ლარამდე) და წმინდა სესხების წილის მთლიან აქტივებში 53%-დან 61%-მდე ზრდას ჰქონდა ადგილი.

2008 წლის ცნობილი მოვლენების გავლენის შესახებ საბანკო სისტემის პასივებზე უკვე ვისაუბრეთ. ცხადია, გავლენა შეეხო აქტივებსაც: სამი თვის განმავლობაში მათი მოცულობა 12%-ით, ანუ 1 მლრდ ლარით შემცირდა. თანდათან შემცირება დაიწყო საკრედიტო პორტფელმაც. საბანკო სისტემას თითქმის 2 წელი დასჭირდა, რომ 2010 წლის ივნისში მიეღწია ომამდელი დონისათვის. 2010 წლის შემდეგ საბანკო სისტემის აქტივებმა გააგრძელა ზრდა და წლიური საშუალო ზრდის ტემპი 20%-ის ფარგლებში იყო.

ნახ. №7.2. საქართველოს საბანკო სისტემის აქტივების ყოველწლიური დინამიკა (1998-2013)

მას შემდეგ, რაც გავეცანით ბანკის აქტივებისა და აქტიური ოპერაციის არსს, ასევე გავეცანით საქართველოს საბანკო სისტემის აქტივებისა და მისი ძირითადი ელემენტების ზოგად ტენდენციებს, გავაანალიზოთ აქტიური ოპერაციების კლასიფიკაცია, აქტივების სტრუქტურა და აქტივების ხარისხის შეფასება.